

Soukromé reálné gymnázium Přírodní škola, o. p. s.

Praktická maturita ročníku oktávy

Zámek Toužim

Včera, dnes a zítra?

Jakub Chaloupek

Vedoucí práce: Mgr. Vojtěch Vykouk

V Praze 21.9.2015

Záměrem mé práce je vytvořit zprávu komplexně pojednávající o zámku Toužim, která by se dala využít při žádosti o dotaci na jeho záchranu a další využití. Tím i já chci svým drobným dílem přispět k jeho záchraně.

Rád bych tímto poděkoval především Jiřímu Schierlovi, bez kterého bych tuto práci jen těžko mohl vytvořit a který mi poskytl mnoho cenných materiálů, provedl mě zámkem s odborným výkladem a uvedl mě do celé problematiky okolo zámku Toužim. Dále patří poděkování Mgr. Vojtěchu Vykoukovi, který mi práci konzultoval především po formální stránce, za cenné rady a průběžné opravy a komentářem. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat Mgr. Františkovi Tichému za ochotu a pomoc při vytváření záměru pro praktickou maturitu a všem, kteří mi při mé práci vyšli vstříc nebo mi byli nápomocni.

Obsah

Úvod	5
Metodika	6
Stručná historie Toužimska a zámku	7
Stavební vývoj a současný stav.....	16
Stavebně-historický vývoj Janova hradu	16
Stavebně-historický vývoj Dolního zámku.....	17
Současný stav zámku	18
Možnosti řešení	19
Závěr	21
Seznam použité literatury a pramenů	22
Seznam příloh	24

Úvod

Zámek Toužim se nachází v západních Čechách ve městě Toužim. Kdysi býval důležitým správním centrem oblasti a sídlem mocných šlechtických rodů jako bývali například páni z Plavna. Dnes se nám ale před očima velice rychle mění ve zříceninu. Jiří Schierl, předseda občanského sdružení Pod střechou, se roky marně snaží tuto historicky cennou stavbu zachránit. Zámek dlouhou dobu patřil formálně existující firmě ve vlastnictví ruských majitelů, která se o ni nestarala a ani nereagoval na sankce státní správy. A tak děšť stále ničí vzácné malované renesanční stropy a do objektu chodí náctiletí popíjet krabicové víno a kouřit.

Do Toužimi jsem se poprvé podíval loni v létě v rámci projektu naší školy: Expedice 2009. V naší expediční skupině jsme se mimo jiné věnovali možnostem, jak přiblížit zkoumání stavebně-historického vývoje budov široké veřejnosti. Spolupracovali jsme s vedením státního Hradu a zámku Bečov nad Teplou v čele se správcem objektu Mgr. Tomášem Wizovským. Tomáš Wizovský zde vede unikátní projekt kurzu stavebně-historického průzkumu pro školy i veřejnost.

Na Bečově se nachází výjimečně zchovalá gotická obytná věž (tzv. donjon) – velice vhodná pro cvičné bádání. V minulosti byla upravena jako sýpka na obilí a proto už nebyla v pozdějších dobách představována v jiném slohu. V hodnou studijní lokalitou, jak si myslíme, je i nedaleký zámek Toužim. Zde sice proběhla celá řada různých přestaveb od středověku až po 20. Století, ale vývoj je zde velice pěkně čitelný, naneštěstí i díky dnešnímu dezolátnímu stavu, který odkryl některé části. Objekt sloužil nejdříve jako místní opevněné proboštství, později jako hrad. V období renesance byl přestavěn jako reprezentativní sídlo pánů z Míšně-Plavna a po požáru a s novým majitelem jako už jen jako hospodářská a administrativní budova. Budova relativně přežila i komunistickou éru, kdy objekt sloužil jako hospodářská budova, kino nebo dělnické byty. Je neuvěřitelné, že budova tak zchátrala za posledních pouhých 16 let.

K areálu zámku patří i budova pivovaru, která je v současné době renovována a bude sloužit jako kulturní centrum města. Zámek ale bohužel každým dnem více chátrá. V současné době se nabízí řešení: zaopatřit objekt tak, aby nemohl více chátrat, a užívat ho pro studijní účely. Přesto, že je to řešení poměrně ekonomické, těžko však objekt investované peníze vydělá zpět. Tuto práci píšu, abych zlepšil informovanost o problému a vytvořil materiál, který by mohlo občanské sdružení Pod střechou dále využít při žádosti o dotaci pro zámek.

Metodika

Jelikož na zámek Toužim nebylo v literatuře doposud nahlíženo v celku (historické kontextu a stavebně historického), pojal jsem práci jako kompilát z více zdrojů za účelem vytvořit ucelenou zprávu o zámku Toužim. Práce je rovněž přínosem v tom, že přináší i dosud nepublikované informace a materiály vztahující se k zámku, které při svém bádání objevil a vytvořil (například hmotové rekonstrukce objektu) Jiří Schierl.

Jiří Schierl je předseda občanského sdružení Pod střechou, které mimo jiné usiluje o záchranu objektu zámku a problematiku dlouhodobě sleduje. Při mé práci jsem vyšel z materiálů, které nasbíral Jiří Schierl za zhruba 16 let, kdy se tématem více zabývá. Laskavě mi poskytl celou řadu materiálů zahrnujících například: Zprávu ze stavebně-historického průzkumu prováděného roku 1974, výpis z obecní kroniky od roku 1933-48, přehled vlastníků a správců panství a publikaci, kterou město Toužim vydala k výročí založení města - 525 let města Toužimi od Ing. Vladimíra Grossera, Josefa Köppla a Jiří Schierla v roce 1994, která podle mě nejuceleněji podává historické informace o Toužimi, a včetně jeho vlastních poznámek, výzkumů a hmotových rekonstrukcí staveb v průběhu dějin. Dále jsem hledal další vztahující se literaturu v Městské knihovně v Praze. Konkrétně jsem si vypůjčil Hradu, zámky a tvrze království českého od Augusta Sedláčka a dále Hradu, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – Západní Čechy od Miroslava Běhounka a kol., Umělecké památky Čech 4 (T/Ž) od Emanuela Pocheho a kol. a Encyklopedie českých zámků od Pavla Vlčka. Bohužel se domnívám, že tito autoři z velké části čerpali právě z knihy Augusta Sedláčka a mnoho nových informací o zámku Toužim nepřinášejí. Informace o šlechtických rodech jsem pak také čerpal z knihy Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české od autorů J. Županiče, M. Fialy a F. Stellnera. Současný stav jsem popisoval jako laik a pokoušel jsem se vyzvednout to nejpodstatnější pro utvoření si představy o tom, jak objekt vypadá. Zámek jsem navštívil několikrát během června 2009 a naposledy jsem se do Toužimi vypravil 26. září 2010.

Práci jsem rozdělil do tří kapitol, které se zabývají objektem hradu (zámku). V první kapitole popisují historii Toužimska se zaměřením na zámek popřípadě město. Druhá kapitola se zabývá Stavebním vývojem hradu (zámku) Toužim. Ve třetí kapitole se zabývám nedávnou minulostí zámku a jeho postupnou devastací.

Stručná historie Toužimska a zámku

Historické území Toužimska se nachází v horním povodí řeky Střely, které pravděpodobně patřilo k území slovanského kmene Lučanů se střediskem v Žatci přibližně v 9. či 10. století. Na tomto místě se měly křížit dvě obchodní stezky. Jedna měla spojit severní a jihozápadní Čechy a druhá střední a severozápadní. Jejich výskyt však není přímo zde dostatečně prokázán.¹ V této velmi odlehle oblasti nebyla půda příliš úrodná a příznivé klima. Trvale byla osídlena až při tzv. vnitřní kolonizaci ve 2. polovině 12. století, kdy horní povodí řeky Střely patrně získal od českého panovníka velmož Jiří z Milevska, který patřil k významným členům panovnickovy družiny. Území dostal zřejmě jako výsluhu.

Jako první kolonizátoři tohoto prakticky nedotčeného kusu země byli povoláni jeho jihočeští poddaní z Milevska, kteří mýtili bukový a dobový prales a zakládali první osady. Zřejmě Jiří z Milevska dal jako správní centrum oblasti vybudovat opevněný dvorec zvaný Túžimův, podle Túžima, který byl patrně jeho správce, odtud pak současný název města Toužim.² O dvorci nemáme mnoho informací. Můžeme jen předpokládat, že byl nejspíše opevněn hliněným valem a kolovou hradbou s příkopem. Zřejmě zde bylo obydlí správce a hospodářské budovy a v okolí možná obydlí některých osadníků. Všechny stavby byly sroubené. Avšak existence dvorce nebyla doposud spolehlivě dokázána.

Roku 1187 se Jiří z Milevska rozhodl svým majetkem obdarovat premonstrátskou kanonii a tak se pod její správu dostala mimo jiné i Toužim. Milevští premonstráti dále pokračovali v kolonizaci území a úspěšně ji dokončili. I oni povolávali jihočeské poddané, o čemž může svědčit i fakt, že většina pomístních názvů pochází z češtiny a přežila i pozdější germanizaci. Šlo tedy velmi pravděpodobně o vnitřní kolonizaci. Například Toužim se změnila na Theusing, pole Klesu na Clässa, Táhlé na Tohla, Dolské na Dolskhy apod. Premonstráti po svém příchodu vybuvovali své proboštsví údajně na místě, kde našli zbytky opevnění (snad bývalého Túžimova dvorce). Proboštsví se stalo hospodářským, politickým i náboženským správním sídlem oblasti.³

Sídlo probošta muselo být vybudováno brzy po příchodu premonstrátů, první zmínka o něm však pochází až z roku 1354 z konfirmační knihy pražského arcibiskupství.⁴ Podoba proboštsví není zcela známa. Ví se, že zde stál proboštský palác, který je zřejmě součástí pozdějšího Janova hradu, kostel sv. Jana Křtitele (podoba není známa, byl zbořen někdy po roce 1607), hospodářské objekty (sýpka, stáje, chlévy) a patrně i konvent – obydlí řeholníků.

Probošt byl vyšším církevním hodnostářem řádu a zástupcem opata. V duchovní správě mu podléhal celý konvent i s premonstrátskými faráři a ve světské všichni poddaní.

¹ Hogac.sweb.cz, článek: *Lucká Válka*

² Vladimír GROSSER, Josef KÖPPL, Jiří SCHIERL: *525 let města Toužimi*, Toužim, 1994, str. 4

³ Tamtéž, str. 4

⁴ Tamtéž, str. 4

Správu vykonával prostřednictvím rychtářů a vybíral také feudální rentu pro opata (peněžní i naturální včetně roboty).

Díky tvrdé práci svých poddaných přišli premonstráti k velkému bohatství, které samozřejmě přitahovalo okolní feudály. Za vlády českého krále Václava IV., v neklidných dobách, bylo proboštvství v dubnu roku 1394 vydrancováno vojsky Boreše mladého z Oseka a Buška a Bohuslava ze Švamberka.⁵ Tato událost měla mít údajně spojitost s prvním zajetím krále Václava IV. V květnu téhož roku.

Rozvoj peněžního hospodářství na toužimském panství si vyžádal vznik tržního místa. Tím se překvapivě nestala Toužim, ale nedaleké obec Útvina ležící na důležitém spoji z Prahy do Chebu. Místní řemeslníci a kupci, kteří se zde postupně usazovali, dosáhli nejpozději na počátku 15. století vysazení Útviny na městečko. Církevní vrchnost udělila městu řádu privilegii. Bohužel není známo, která to konkrétně byla. Můžeme se však domnívat, že mezi nimi bylo právo na konání trhu (týdenního a snad i výročního), městská samospráva, městský znak a pečeť, svobodné provozování řemesel a obchodu, právo váreční, odkazování majetku a snad i stěhování. Městská rada měla v čele purkmistra a byla podřízena rychtáři, který zde zastupoval zájmy feudální vrchnosti.

Na přelomu 14. a 15. stol. se zformovalo husitské hnutí, které vzniklo v reakci na prohlubující se hospodářskou, sociální, politickou a náboženskou krizi českého státu. Husité, jak je známo, bojovali s církví nejen na úrovni intelektuální, a tak byla táborskými husity zcela zničena i milevská kanonie. Řeholníci s opatem se včasným útekem zachránili a uchýlili se na toužimském panství, které bylo pod ochranou silných katolických feudálů, pánů z Plavna. Páni z Plavna byli německý šlechtický rod pocházející ze sousedního (Horního) Saska. Jejich českou větev založil plavenský purkrabí Jindřich IX., který si za vlády krále Václava IV. vzal za ženu dceru Boreše mladšího z Oseka (Rýzmburka) a jako Jindřich I. se usadil na hradě Hasištejně u Chomutova. Jeho syn Jindřich II. pak majetek rozšířil o panství Bečov, Andělskou horu, Bochov a Štědrý hrádek. Plavenští byli členy panské jednoty, která bojovala proti Václavu IV. a byli zapřísáhlými nepřáteli husitů a krále Jiřího z Poděbrad. Řeholníci však měli dost problémů s obživou a tak nově zvolený opat Petr (původně útvinský farář) musel roku 1427 zastavit část toužimského panství okolním feudálům, aby získal peníze na udržování početného konventu.⁶

Téhož roku 1427 i umírá a na jeho místo je zvolen toužimský probošt Chval. V té době už husitský hejtman Jakoubek z Vřesovic ovládal velkou část severních a severozápadních Čech a nejpozději v r. 1429 obsadil i Toužimsko. Řeholníci byli vyhnáni na jejich blízký dvůr v Třebouni (statek později nezván Na klášteře). V r. 1430 se část konventu včetně opata přestěhovala do Třeboně, kde byli pod ochranou pánů z Rožmberka. Jakoubek z Vřesovic dal Toužim osadit vojenskou posádkou a za těžkých bojů v poděbradské době se tu měla posádka pod vedením jeho syna Jana ubránit přesile vojsk pánů z Plavna.⁷

⁵ August SEDLÁČEK: *Hrady, zámky a tvrze království českého*, Praha, 1905, str. 219

⁶ Vladimír GROSSER, Josef KÖPPL, Jiří SCHIERL: *525 let města Toužimi*, Toužim, 1994, str. 5

⁷ Miroslav BĚHONEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – Západní Čechy (IV)*, Praha, 1985, str. 355

Král Zikmund dal toužimské panství formálně zastavit Janu (Hanuši) Libštejnskému z Kolovrat. Pak ale zástavu zrušil a dal toužimské a jiná panství 24. listopadu 1436 zastavit (na tři generace za 5000 kop pražských grošů) Jakoubkovi z Vřesovic.⁸

Po jeho smrti se Správy ujal jeho syn Jan a Toužim proboštství přebudoval na kamenný hrad, tzv. Janův hrad. Tvořila jej obdélná masivní stavba (viz. Příloha II, str. 24). Na její východní straně se vedle vchodu zachovalo gotické kamenické znamení. Základy starší stavby proboštství dnes pravděpodobně tvoří sklepy.⁹

Po jeho smrti r. 1462 se toužimského panství ujal syn Jan mladší, věrný stoupenec husitství a spojenec nového českého krále Jiřího z Poděbrad (vládl v letech 1458-71).

Král podnikl na jaře roku 1469 rozsáhlou ofenzivu v severozápadních Čechách s cílem zničit zdejší členy zelenohorské jednoty a znovu obsadit jimi ovládané hrady. Během těchto bojů došlo k výpadu plavenských vojsk z Bečova na Toužimsko a nejvíce to odneslo město Útvina, které bylo vydrancováno a vypáleno. Jiné verze zániku města Útviny hovoří o požáru vzniklém při nepokojích mezi českými a německými obyvateli města. Město muselo být obnoveno na novém bezpečnějším místě a pro tento účel bylo vybráno místo přímo u hradu Toužim. Obyvatelé se obrátili s prosbou na Jana mladšího z Vřesovic, který jim u krále Jiřího z Poděbrad vymohl latinsky psané privilegium vydané dne 8.července 1469. Z něho se nám dochoval bohužel jen opis, kde ve volném překladu stojí asi toto:

"My Jiří z Boží milosti král český, dáváme tímto věděti, že Naší milosti došla prosba z ruky Našeho vždy věrného Jana z Vřesovic, abychom měšťanům města Útviny, kteří ve spolku s řečným Janem nám proti Naším rebelům a zrádcům napomáhali a od nich ohněm vypálení byli povolení udělili v odměnu za jejich věrnost, aby mohli město znovu vystavěti a tak jako hrad téhož Jana Toužim nazývati, kterýžto hrad Toužim, tak jako město Útvina, náleží klášteru milevskému a jež od nás v zástavě za určitý obnos peněz má, a město toto, až bude vystavěno, aby bylo ohrazeno příkopy a valy a jiným opevněním chráněno, práva, privilegia, svobody a výsady jimiž se těšila Útvina, aby byly ponechány a dodržovány. Tímto propůjčujeme řečeným obyvatelům města plnou moc, aby město znovu vystavěli na tom místě, jež se jim zdá lépe způsobilé, zdmi, příkopy, valy a jiným opevněním aby jej ohradili všech práv, privilegií neb darování které trvají nebo byly ohněm stráveny, těch, kterým se těšilo město, aby požívali".¹⁰

V pozdním středověku bylo město Toužim jediným městem založeným na tzv. zelené louce. Pro jeho umístění bylo vybráno vyvýšené místo přiléhající k Janovu hradu z jižní a východní strany v ohybu říčky Střely. Půdorys města byl pravidelné obdélný o rozměrech cca 210 x 240 m, pravidelně – téměř pravoúhle členěn na bloky domů a náměstí (pravidelná dispozice je typická pro všechna plánovitě založená středověká města (místní byli

⁸ August SEDLÁČEK: *Hrady, zámky a tvrze království českého*, Praha, 1905, str. 219

⁹ Miroslav BĚHONEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku – Západní Čechy (IV)*, Praha, 1985, str. 355

¹⁰ Vladimír GROSSER, Josef KÖPPL, Jiří SCHIERL: *525 let města Toužimi, Toužim*, 1994, str. 6

patrně inspirování blízkými rovněž středověkými městy Žlutice a Bochova – viz Příloha I, str. 23). Celková rozloha hrazeného města včetně hradu činila asi 5,1 až 5,8 ha, bez areálu hradu pak asi 4,5 ha. V době založení mělo město asi 40 až 65 domů a něco kolem 200 až 350 "osedlých" obyvatel (pro srovnání, tehdejší Plzeň, která patřila mezi největší česká města, měla rozlohu asi 20 ha, 300 domů a kolem 3.000 "osedlých"). Domy byli původně dřevěné a měli sloužit dočasně, než byly postaveny domy kamenné. V Toužimi se většinou stavěly domy se šířkovou pozdně gotickou dispozicí patrového měšťanského domu s jedním nebo dvěma trakty.¹¹

Městská privilegia byla oproti útvinským rozšířena o právo na rychtu (volbu městského rychtáře, který už nebyl panský úředník, ale městský), hradební právo, nový městský znak, pečeť a nové trhy. Dále mohla být zvolena městská rada, která měla širokou působnost.

Někdy kolem roku 1488 prodal Jindřich z Vřesovic toužimské panství svému bývalému úhlavnímu nepříteli Jindřichovi III. z Plavna. Ten 22.dubna téhož roku dal založit poblíž Odolenovic na místě německé kolonizační vsi Schickenplas město Schönthal – Krásné údolí a osadil ho německými kolonisty. Privilegia města Toužimi byla potvrzena 30. září (uvádí se též 29. září nebo 30. srpna) 1488 také králem Vladislavem Jagelonským. Jindřich III. z Plavna byl více politikem než válečníkem, a proto dosáhl vysokých úřadů v Čechách i ve Svaté říši římské. Byl říšským purkrabím v německé Míšni, hejtmanem německých lén Království českého a v l. 1494-1504 zemským fojtem v Dolní Lužici. Zemřel v r. 1519 na svém hradě Hartenštejně u Bochova.¹²

Jindřich III z Vřesovic vymohl Toužimi 22. února 1500 mnohá další práva, mezi nimi: právo na druhý výroční trh, na clo (vybírané od projíždějících kupců a pečetění červeným voskem. Právo pečetit červeným voskem bylo vyhrazeno šlechtě a královským městům. Toužim, která byla městem poddanským, toto privilegium získala jako osmé město v západních Čechách a předběhla tak řadu královských a jiných významných měst té doby (např. Loket, Kašperské Hory, Horní Slavkov, K. Vary, Ostrov aj.), což napovídá o jejím tehdejším významu. O této době se také mluví jako době nekvětšího rozkvětu Toužimi. V této době probíhala i renesanční přestavba hradu na zámek, které se pak stal jednou z hlavních rezidencí Plavenských. Současně se stavbou zámku byl vybudován i nový panský hospodářský dvorec, který ležel za městskými hradbami, se sýpkami, stájemi, chlévy, kovárnou, čeledníkem, šafářstvím atd. Dvorec ve tvaru písmene U svou otevřenou částí přiléhal k hradbám, které byly později probourány a dvorec se stal součástí města. Také proto byly vnější stěny dvorce vybaveny střílnami a okolo byl vykopán příkop. O zásobování vodou se stadal tzv. „panský vodovod“, který přiváděl vodu ze Sedelského rybníka do dvorce i zámku.

Jindřich IV. udělil městu 24.února 1536 další důležitá privilegia. Bylo to právo várečné a šenkovní monopol, milové právo na obchod se solí, obilím a dalším zbožím. Navíc

¹¹ Vladimír GROSSER, Josef KÖPPL, Jiří SCHIERL: *525 let města Toužimi*, Toužim, 1994, str. 6

¹² Tamtéž, str. 9

byl městu darován „panský vodovod“. Udělení tak rozsáhlých privilegií bylo v té době spíše vyjímečné.

Jindřichův syn Jindřich V. se 7. února 1538 stal dědičným vlastníkem toužimského panství (zámek, dvůr, městečko Útvina a okolní vsi) poté, co zaplatil milevskému opatovi Janovi starou Zikmundovu zástavu.¹³

Díky privilegiím, rezidenčnímu charakteru města a také velkým rozmachem těžby stříbra a cínu v Krušnohoří a Slavkovsku vytvořili ideální prostředí pro rozvoj hospodářství, obchodu a řemesel a také stavebního ruchu. Byla na příklad postavena nová městská radnice, kde byla zřejmě zřízena městská škola (dnes zbylo jen torzo).

S příchodem německé šlechty se také začíná měnit národnostní složení obyvatel. V urbáři z roku 1553 najdeme mezi 155 toužimskými poplatníky jen asi třetinu s českým jménem.

Posledním plavenským majitelem byl Jindřich V., syn Jindřicha IV. z Plavna. Spolu se svým bratrem Jindřichem VI. Vedle v letech 1554-56 neúspěšný boj o vedení české stavovské obce, který ho finančně vyčerpал. Když bezdětný zemřel, připadlo toužimské panství tzv. gerským dědicům z nichž Jindřich Mikuláš Hasištejnský z Lobkovic ostatní dědice vyplatil a stal se tak jediným vlastníkem panství s tím, že zůstává zachováno právo Jindřichovy manželky Doroty Kateřiny, rozené hraběnky z Brandenburg-Ansbachu, na výmink. Hasištejnskou větev Lobkovického rodu založil Mikuláš Chudý z Lobkovic, který byl spojencem Českého krále Václava IV. a vedl r.1418 trestnou výpravu proti Jindřichu II. z Plavna. Na Plavenských vydobyl hrad Hasištejn, kde se usadil. Roku 1582 Jindřich Mikuláš zemřel a správy dědictví se ujali jeho synové Albrecht, Mikuláš a Kryštof a ti také 23. dubna 1591 opět městu potvrdili jeho dosavadní privilegia a přidali právo odvolávat se na všechny soudy Království českého. 25. června 1591 bylo městu uděleno (či potvrzeno) právo vybírat mítné z projíždějících vozů a zásobujících horní města (Horní Slavkov, Krásno aj.) císařem Rudolfem II. Habsburským.

Vdova Dorota Kateřina se 29. května 1596 vyrovnala s bratry Lobkovici (zřejmě zaplatila dluh, který způsobil její manžel) a tím se ujala svého práva na Toužim, kde se také usadila. V roce 1598 se jí podařilo poštvat si proti sobě veškeré protestantské obyvatelstvo Toužimi, když na místo evangelického pastora Kryštofa Fürganga povolala povolala katolického kněze Mikuláše Scheppera. Pět let poté 8. června 1604 Dorota Kateřina umírá a po sporu o dědictví je nakonec toužimské panství 2. června 1606 přiřčeno jedinému žijícímu Lobkovickému dědici Kryštofovi s tím, že vyplatí dědičky zemřelé.

27. srpna 1620 postihl Toužim ničivý požár při němž vyhořelo téměř celé město. Vyhořel i zámek věže městských hradeb, hospodářský dvůr s pivovarem, sladovna a sýpka.

Po bitvě na Bílé hoře bylo toužimské panství sužováno císařskými vojsky. Kryštof se však nechtěl vzdát protestantské své víry a proto prodal svá česká panství a emigroval do sousedního Saska.

¹³ August SEDLÁČEK: *Hrady, zámky a tvrze království českého*, Praha, 1905, str. 220

Za pouhých 71 000 zl. Prodává Kryštof své toužimské panství císařskému generálovi Juliovi Jindřichovi vévodovi sasko-lauenburskému. Ten byl zřejmě zapleten do tajných vyjednávání s nepřátelskou protestantskou stranou s generalissimem Albrechtem Valdštejnem, který byl za to císařem popraven. Julius Jindřich však byl omilostněn a Toužim se stala prvním vévodským majetkem. Opět mělo město rezidenční charakter a vrátila se mu jeho bývalá důležitost. Julius Jindřich byl však poměrně přísným pánem a městu omezil mnohá privilegia (např: omezil a později zastavil výrobu piva, zrušil šenkovní monopol, mílové právo, omezil svobodné dědictví atd.). Město proto muselo r.1650 podat stížnost až k císaři Ferdinandovi III. Habsburskému. Ten 9. května 1650 nařídil vévodovi, aby ve věci potvrzení privilegii vyslechl své poddané.

Třicetiletá válka (1618-1648) městu z počátku příliš neublížila. Julius Jindřich měl styky na obou válčících stranách a toho využíval panství ochránil. R.1641 však zimovala v okolí toužimského panství císařská vojska. Na počátku září se císařská vojska střetla se švédskými ve dvanáctidenní bitvě u Teplé (císař Ferdinand III. Nějaký čas pobýval v Krásném Údolí). Císařská armáda opustila 5. září své ležení a odtáhla do Teplé, Švédové je následovali a vyplenili celý kraj, včetně Toužimi. Byla vypálena i ves Lhota jíž obyvatelé byli přesídleni do Toužimi, kde založili novou čtvrť Nová Starost (dnes část Plzeňské ulice). Toužim si však i přes různé pohromy či nepříjemnosti udržela určitý stupeň prosperity, což bylo hlavně díky jejímu výsadnímu postavení v rámci saskolauenburských panství.

Švédský generál Wrangel dobyl Cheb 17. července 1647 a císařská armáda spěchající na pomoc se stáhla k Plzni. Švédové 12. srpna vytáhli z Chebu a jihozápadně od Plané si zřídili ležení a obsadili hrad Třebel. Proti nim přes Stříbro vyrazilo císařské vojsko generála Holzapfela, Montecuculiho a Jana de Verta. V neděli 18. srpna přitáhli k Třebeli a následující den jej dobyli. Citelnou porážku utrpěli Švédové 21. srpna.¹⁴

Julius Jindřich rozšiřoval své panství po vzoru Albrechta Valdštejna ve snaze vybudovat rozsáhlé uzavřené dominium s vlastní politickou a hospodářskou správou.¹⁵ Toto území tvořilo jedno město (Toužim) dvě městečka (Krásné údolí a Útvina) a více než 40 vesnic a žilo na něm kolem pol. 17.stol. přes 5,5 tisíce poddaných.

Město 25. června 1652 opět téměř celé i se zámekem vyhořelo. Tehdy Toužimi nejvíce pomohl Ostrov, který městu daroval potřebné stavební dřevo a jiný materiál, zejména k obnově kostela, školy a radnice a sepsal příslušnou prosbu o úlevu od daní k císaři.

Městská privilegia byla městu 26. února 1661 vévodou konečně potvrzena, ikdyž značně omezená. Na paměť této události dalo město osadit na Horní bránu pamětní desku.

Roku 1665 se toužimského panství ujal mladý princ Julius František, který majetek r. 1666 zdědil po svém starším bratru Františkovi Erdmanovi, vládnoucím saskolauenburským vévodovi. Julius František byl jako jeho otec voják a byl dokonce úspěšnější. Byl „nad veškerou kavalerii římského císařského majestátu generálem“, tedy sloužil v hodnosti „svaté

¹⁴ Jiří SCHIERL: *Dějepis Toužimi - Příspěvky*

¹⁵ J. ŽUPANIČ, M. FIALA, F. STELLNER: *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*, Praha, 2001, str. 286

říše římské generálporučík“ jako velitel jezdeckta. Pokračoval v rozšiřování svého majetku a byl jedním z nejbohatších šlechticů v Čechách.

Po smrti Julia Františka byl jeho majetek rozdělen mezi jeho dcery. Ostrovskou část panství s Toužimí dostala mladší Františka Sibyla Augusta. Ta byla provdána za Ludvíka Viléma, markraběte z Baden-Badenu. Ludvík Vilém byl úspěšný vojevůdce ve službách císaře. Nejvíce se vyznamenal v bojích s Turky (1683-88) a vysloužil si přezdívku „Turkenlouis“ čili „Ludvík Turek“ nebo „Turkensieger“ čili „Turkobijec“. Turky byl zase zván pro jeho rudou kazajku „Rudý král“. Když se chtěl vrátit zpět do jeho rodné Bádenska, bylo mezi tím při orleánské válce (1688-97) zničeno francouzskými vojsky. Markrabě proto dočasně přesídlil do Ostrova a po skončení války se vrátil do bádenského sídelního města Rastattu. Zde však pobyl jen krátce. Kvůli válce o španělské dědictví musel Rastatt opustit (1700-1714), a markrabě tedy přesídlil znovu svůj dvůr do Čech. Toužim se však již dříve stala pouhým administrativně-hospodářským střediskem a rozvoj se spomalil (podobu města v této době ilustruje kresba z roku 1716, viz. Příloha IV, str. 34).¹⁶

Po smrti Ludvíka Viléma se roku 1707 Františka Augusta sama ujala vlády za své nedospělé sny. Roku 1714 se markrabský dvůr vrátil zpět do válkou zničeného Rastattu. Při stavbě se uplatnilo velké množství řemesníků, dělníků a umělců. Mezi nimi vynikl především architekt a dvorní stavitel Michal Ludvík Rohrer a jeho bratři z Toužimi.

Po její smrti se vlády ujal nejstarší syn Ludvík Jiří Simpert a jeho mladší bratr princ August Jiří se v r. 1737 oženil s Marií Viktorií, vévodkyní z Arenbergu, Archotu a Croy, a jako rezidence jim byla přidělena Toužim. Zámek, který v té době byl ve špatném stavu byl narychlo upraven. V Toužimi byl příjezd novomanželů velmi vítán, protože to mohlo znamenat další rozvoj města. Bohužel zde pobýli jen rok a poté se vrátili zpět do Bádenska.

Město utrpělo další velké škody r.1742, kdy se zde pohybovala císařská a francouzská vojska. Ve dnech 14. až 22.prosince se zde střetlo 15 000 francouzů s 500 uherskými husary. Francouzi ustoupili, přitom ztratili mnoho materiálu, 500 mužů bylo zabito a 1 200 jich bylo zajato.

Ludvík Jiří byl vášnivý lovec a byl proto někdy přezdíván „Jägerlouis“ čili „Ludvík Lovec“ a často jezdil na toužimské panství lovit do obory. Proto začal zámek přestavovat na lovecký zámek. Stavbu ale přerušil ničivý požár 27.června 1752, který spalil celé město i část zámku.

August Jiří se ujal vlády po smrti Ludvíka Jiřího, který zemřel bezdětný. Na základě smlouvy a povolení císařovny Marie Terezie však jeho majetek mohla dosmrti spravovat jeho neteř Alžběta Augusta a po její smrti měl majetek připadnou královské komoře.

Toužimské panství bylo roku 1783 na 15 let pronajato markraběnčinu bratranci Janu Schwarzenberkovi. V roce 1789 oba zemřeli a pronájem přešel na Janova syna Josefa. V roce 1799 přešla správa panství na královskou komoru.

¹⁶ Vladimír GROSSER, Josef KÖPPL, Jiří SCHIERL: *525 let města Toužimi*, Toužim, 1994, str. 18

V 19. století už zámek přestal fungovat jako sídlo šlechticů a byl využíván k hospodářským účelům a dokonce byl během úprav z části zbourán. Hodní hrad byl snižen o jedno patro a jižní křídlo bylo zbořeno. Dále byla zbořena jízdná a nárožní věže zámku. Po roce 1841 zanikl i letohrádek a park. Část zámku byla upravena jako kanceláře panských úředníků a byty Toužimských měšťanů.

Alfréd K.A.Beaufort-Spontini - původem belgický vévoda, který emigroval před Napoleonem do Čech. - 11. září 1837 koupil toužimské panství spolu s bečovským. Usadil se zde a jeho rod si toužimské panství podržel až do roku 1945.¹⁷

Vlivem revoluce v roce 1848 byly zrušeny poddanské závazky a obyvatelé se stali svobodnými občany. Od roku 1849 patřila Toužim do soudního okresu Bečov a do politického okresu Karlovi Vary, a od roku 1905 pod politický okres Teplá.

Toužim měla v roce 1854 asi 314 domů a 1979 obyvatel, výhradně německé národnosti. Kromě zemědělství se obyvatelé zabývali obchodem a řemesli. Nejrozšířenějším byla výroba obuvi, sukna a barvení látek. Vývoj města začal poněkud stagnovat, což bylo způsobeno především jeho odlehlou polohou mimo prudce se rozvíjející průmyslové oblasti a zemědělským charakterem. Stál zde zámecký pivovar, cihelna a vodní pila s mlýnem.

Podobu města značně ovlivnili poslední dva velké požáry 16.července 1847 a 28. a 29.července 1872. Nově byly štíty butov otočeny o 90° tak, aby oheň nemohl tak snad přeskakovat (toto opatření nechala provést Marie Trezie po celé monarchii). Horní i Dolní městská brána musela být stržena kvůli nové silnici Plzeň – Loket. Kostelní brána byla snížena a upravena na židovskou synagogu, po r.1872 byla pak také stržena.

Výstavba železnice, která by vedla přes Toužim, byla plánována už v 70.letech 19.stol., ale z výstavby sešlo. Lokální trať byla vybudována až 10.prosince 1898 a vedla z Rakovníka přes Bečov do Bochova. Železnice výrazně pomohla rozvoji města. Byl modernizován zámecká pivovar, vybudován parní mlýn, pila, mlékárna, obuvnické dílny aj. Bylo zřízeno plynové osvětlení města, roku 1912 se dokončil moderní tlakový vodovod s vodojemem nad Kosmovou a kanalizace. Město se slibně rozvíjelo až do I.sv. války, při níž na frontě zahynulo 100 toužimských občanů.

Vznik Československa v roce 1918 nebyl místními obyvateli přijat. Toužimští obyvatelé (převážně německé národnosti) od počátku aktivně usilovali o připojení území k Německu. Podle místní kroniky zde žily v roce 1923 pouze 4 české rodiny a v roce 1938 žilo ve městě jen celkem 39 Čechů. Snažili se z českého pohraničí vytvořit útvar Deutschböhmen, který by se později připojil k Německu. Toužimští odepřeli poslušnost Československé vládě, přetrhali telegrafní dráty a na koleje naházeli stromy, aby nemohl projet vlak s československými vojáky, a organizovali ozbrojený odpor. Československé vojsko však přesto přijelo a situaci rychle a bez boje sklidnilo.¹⁸

¹⁷ J. ŽUPANIČ, M. FIALA, F. STELLNER: *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*, Praha, 2001, str. 29

¹⁸ *Kronika železniční stanice Toužim*

Toužimští se však nikdy úplně nevzdali a různými drobnými ústrky a gesty bojovali za německé národní zájmy. Nejvíce se obyvatelé Toužimi uchlovali k Henleinově straně SDP (Sudetendeutsche Partei), 23.dubna 1938 jí dokonce zastupitelstvo složilo slib věrnosti. Na podzim toto roku nepokoje sílily až přerostli v každodenní napadání českých obyvatel Toužimi a ničení českého a židovského majetku a všeho, co souviselo s ČSR. Tyto nepokoje uklidnil až příchod československých vojáků při mobilizaci. Toužimští pochopitelně přijali Mnichovský diktát s radostí a dosáhli tak toho, o čem usilovali už od roku 1918. S odchodem československé armády odešli i čeští obyvatelé Toužimi a ta tak zůstala celoněmecká a součástí německé říše.

Na rozvoj města měla také značný vliv elektrifikace. Firma bratří Fischerových po roce 1918 zahájila výstavbu parní elektrárny, kterou však nedokončila. Poprvé se začalo svítit elektřinou na Štědrý den v roce 1922. Byla to tehdy velká událost.¹⁹

Druhá světová válka znamenala pro obyvatele Toužimi oproti protektorátu lepší životní úroveň, byl zde více zboží a potravin. Toužimští plně důvěřovali Hitlerovi, který jim sliboval rychle bleskovou válku a snadné vítězství. Jelikož Toužim spolu se zbytkem sudet připadla Německu, narukovali Toužimští muži do německé armády. To způsobilo nedostatek pracovní síly, který pak vykompenzovali totálně nasazení Češi z protektorátu. Někteří zde zůstali a po válce zde založili rodiny. Kromě Čechů zde pracovali i francouzští a ruští váleční zajatci a ruští civilní obyvatelé odvedeni z okupované části Sovětského svazu. Počet obyvatel se ke konci války zdvojnásobil o uprchlíky (zejména ženy a děti), kteří utíkali před postupující frontou. Toužimští vystřízlivěli a začali mít obavy o budoucnost.

Americká armáda dorazila 6. května 1945 do Kosmové. Do Toužimi Američané nijak nespěchali, protože zde už nebyla žádná bojeschopná německá jednotka. Druhý den 7.května byla „osvobozena“ i Toužim, kde se 21.května američtí vojáci setkali se sovětskými (Toužim leží na silnici z Karlových Varů do Plzně, která tvořila demarkační čáru).

Poválečný odsun Toužimských Němců probíhal přes sběrný tábor (narychlo upravený tábor říšské pracovní služby) pro 300 osob, který byl otevřen od září roku 1945 do května 1946. První plánovaný odsun Němců probíhal 31.března 1946. Každý se směl dobře obléci a dále si vzít 70 kg na osobu. Šperky a jiné cennosti zde museli nechat. Jejich majetek byl zajištěn pracovníky správní komise a rozprodán dosídlencům.²⁰

Do Toužimi přišli jako první čeští vojáci, kteří zde vytvořili místní české orgány a pořádek v městské správě. S nimi přišli i první čeští a slovenští osídlenci. V lednu 1949 se Toužim stala okresním městem a sídlem soudních orgánů. Okresní výbor KSČ zpočátku sídlil v budově zámku, ale r.1958 se přestěhoval do nové budovy. Osídlenci většinou přebírali živnosti po odsunutých Němcích, které časem odkoupili. Byli to povětšinou obchody a zemědělské usedlosti.

Roku 1960 byla znovu provedena celostátní územní organizace a Karlovarský a Plzeňský kraj byly sloučeny v Západočeský kraj s krajským městem Plzní. Okres Toužim

¹⁹ Jiří SCHIERL: *Dějepis Toužimi - Příspěvky*

²⁰ Vladimír GROSSER, Josef KÖPPL, Jiří SCHIERL: *525 let města Toužimi*, Toužim, 1994, str. 27

zanikl a byl sloučen v okres Karlovy Vary. Tato oblast patřila v té době k neméně osídleným v republice a mladí lidé odtud odcházeli, protože zde nemohli najít práci ani možnost bydlení. Byla proto postavena moderní továrna OZAP, která vyráběla zařízení do obchodů a obchodních domů, a poskytla tak pracovní místa pro cca 300 pracovníků.

Listopadová revoluce v roce 1989 znamenala velké rozvoj soukromého podnikání. Nejvíce se rozvíjelo pohostinství, obchody a řemeslnické služby. Zvedla se životní úroveň obyvatel a některé dříve statní podniky, jako například OZAP, dnes prosperovali více než kdy předtím. Většina obyvatel to přivítala s nadšením.

Dnes má Toužim okolo 3000 obyvatel. Je se zde základní škola, základní škola praktická, mateřská škola, základní umělecká škola a střední odborné učiliště s domovem mládeže. Z kulturní oblasti zde nalezneme sokolovnu a kinosál informačního centra. Také je tu několik sportovních areálů, jako jsou: fotbalové hřiště, lehkooatletická dráha, tenisové kurty, sportovní hala, tělocvična) a pro děti byla vybudována dětská hřiště. Oblast zdravotnictví pokrývají praktičtí i odborní lékaři, pracovníci rehabilitačních zařízení, lékárny. Základní potřeby občanů v oblasti zásobování zajišťují obchody a prodejny potravin, oděvů, průmyslového zboží, apod. Ve městě jsou banky, pošta, pobočky pojišťoven. Dále zde bylo otevřeno několik provozoven se zaměřením na kosmetické služby, prodejny potřeb pro chovatele a zahrádkáře, květinářství, zlatnictví, také vinárny a restaurace.²¹

Stavební vývoj a současný stav

Objekt zámku se skládá ze dvou částí: Starší Janův hrad v západní části areálu a Dolní zámek ve východní (k této kapitole se vztahuje Příloha II, str. 24-30).

Stavebně-historický vývoj Janova hradu

Janův hrad (také Horní zámek) je patrně nejstarší část toužimského zámku a nachází se v západní části objektu. Jednalo se pravděpodobně o věžovitou stavbu obdélníkového půdorysu s plochostropými místnostmi snad možná ještě pozdně románského či raně gotického založení. Předpokládá se, že sklepy Janova hradu (v renesanci vloženy klenby) jsou pozůstatkem proboštství a mohly by být z části románské. Ty to převážně gotické sklepy měly původně přímé osvětlení, přízemí bylo tehdy poněkud vyvýšené. Z této doby pochází i menší obdélný objekt v severovýchodním traktu dnešní stavby a neznámá stavba při jihozápadním nároží jádra (podle T. Durdíka snad polygonální věž), která byla překryta stavbou pozdně gotického paláce.

Renesanční přestavba ovlivnila podobu zámku vůbec nejvýrazněji. Přestavba po roce 1565 měla stavby propojit do jednoho kompaktního celku a probíhala ve třech stavebních etapách. V první fázi byla postavena jižní část západního křídla (ve zdivu lze vysledovat samostatné obvodové zdi). Tato stavba pak byla ve druhé fázi z části prodloužena na sever a

²¹ *Touzim.cz* [online]. 03. 11. 2010 [cit. 2010-11-07]. Současnost města Toužim. Dostupné z WWW: <<http://www.touzim.cz/informace-o-meste/soucasnost/>>.

propojena s východním křídlem a byl vybudován severní trakt s dvojicí klenutých místností. Ve třetí fázi bylo přidáno vřetenovité schodiště s věží a arkády na jihu. Vystupující jižní křídlo je dnes již zaniklé. Vzniklo na základech staršího objektu (patrně hradní kulisové brány přistavěné ke starší gotické stavbě) buď při renesanční, nebo barokní přestavbě zámku po požáru roku 1629. Dnešní východní křídlo (pozdně barokní přístavek) bylo mnohem delší a vybíhal z něho delší a užší trakt spojující Horní a Dolní zámek. Stavba křídla měla složitější půdorys a snad se jednalo o pozůstatek proboštského kostela.

O barokních úpravách není dostatek spolehlivých informací. Jisté je jen připojení drobné stavby k východní straně gotického křídla.

Počátkem 19. století byla budova snížena o jedno patro a byla snesena věž. Renesanční okna byla zmenšena, byly zrušeny gotické schody a jižní křídlo bylo zbořeno. Dále byla zbořena jízdná a nárožní věže zámku. Od roku 1826 už zámek slouží jen hospodářským účelům.²²

Stavebně-historický vývoj Dolního zámku

Co se týče stavebního vývoje, je Dolní zámek prozatím nejzáhadnějším objektem. V Jižním křídle se nachází gotický sklep, na který patrně navazovalo i gotické přízemí (jeho zbytek lze vysledovat ve zdivu). Ve východním křídle je pak na konci neobvykle masivní gotická část severní a východní zdi (mohlo by se jednat o pozůstatek věže). O funkci a přesné dataci obou těchto částí se můžeme dohadovat, snad se jedná o pozůstatek starého proboštsví.

Tak jako u Janova Hradu tak i zde nejvíce ovlivnila podobu objektu renesance. Spolehlivě datovatelný je vnitřní portál průjezdu východního křídla k náměstí (podle vrocení na klenáku z roku 1544).²³ Hlavní bosovaný portál je mladší ale také renesanční. Ve východním křídle je však jen málo zbytků a stop (komín u vnitřní zdi schodů). Jižní křídlo je už na stopy bohatší. Většina kleneb v přízemí je renesančních a také zdivo schodiště mezi oběma křídly. Datované jsou i schody do sklepa (1576 a 1578). Zámek byl roku 1620 poničen požárem, ale už 1623 byl opraven, nově omítnut a vystavěn, střechu zdobily 4 hrázděné štíty. Jinak byl zámek kamenný.

Počátek barokní etapy nelze přesně vymezit. Jisté je, že zde probíhala stavební činnost v letech 1653 a 1654 spojená s opravou po požáru (1652). Dokládají to dochované trámové stropy se záklopy, z části malované. Malby také obsahují mimo jiné i iniciály členů rodiny sasko-lauenburského vévody Julia Jindřicha, části jeho rodového erbu a kryptogram. Byla změněna dispozice a jiné klenby na jižním konci východního křídla a západním konci jižního křídla. Pozdně barokním průčelím Dolního zámku a arkádová chodba nádvoří strany východního křídla u severního konce dvorního průčelí východního křídla a přízemní stavení u zdi dělicí nádvoří od hospodářského dvora je dokládána přestavba na příležitostně lovecké sídlo roku 1750. Ještě v roce 1786 stávalo v severním nádvoří mezi Horním a Dolním

²² Miroslav Hus, *in Kroniky a kronikáři č. 1, Zámek v Toužimi*, Karlovarské muzeum Karlovy Vary 1994, str. 21-30

²³ Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech 4, T/Ž*, Praha, 1982, str. 70

zámkem spojovací křídlo. Po 1799 byla prováděna jen údržba a utilitární zásahy (včetně demolic nebo naopak vestavbou nových příček a komínů), hlavně v letech 1816-1817. Právě tehdy byly vestavěny cihelné doplňky do arkád chodby v prvním patře.²⁴

Současný stav zámku

Jak jsem již psal v úvodu, zámek Toužim se dnes nachází v naprosto katastrofálním stavu. Střecha prakticky není, protože je tak poškozená (především v Horním zámku), že rovnoměrně protéká téměř v celé své ploše a velká část podkroví Horního zámku je zarostlá bujnou vegetací (viz. Příloha III, str. 31). Voda (a v některých místech i kořeny rostlin) poškozují zdivo, které se už na několika místech (především v Dolním zámku ve východním a jižním křídle) zborilo (viz. Příloha III, str. 32). Propadla se část arkádové chodby v prvním patře v jihovýchodním rohu nádvoří. Ve východním křídle jsou v prvním patře v některých místnostech propadlé stropy. V celém zámku nezbylo prakticky žádné zařízení, buď bylo rozkradeno, nebo použito jako topivo. Podobně tomu je i s podlahou, kterou v místnostech Dolního zámku tvořila nejčastěji dubová parketa, která je buď vlivem vody a mechanického poškození poničena, nebo úplně chybí. Ze stěn často padá omítka a fresky, které byly ještě před několika lety zachovalé, smívá voda nebo je překrývají nápisy vandalů. V jižním křídle se nacházejí již zmíněné trámové z části malované stropy s iniciály členů rodiny sasko-lauenburského vévody Julia Jindřicha. Střecha nad nimi bohužel též není nějak valná a stropy jsou vystaveny dešťové vodě, která z nich smívá barvu a porušuje jejich statiku (viz. Příloha III, str. 33). Tento objekt je navíc volně přístupný, což vedlo roku 2005 ke krádeži části onoho vzácného stropu. Také se zde údajně schází skupinky nezletilých z Toužimi a popíjejí zde alkoholické nápoje a kouří cigarety. V objektu je tedy množství odpadků a některé části zámku jsou vyhořelé (například část podkroví Horního hradu). Je k nevíře, že ještě před 14 lety se dal objekt zamykat a fungovala v něm elektřina. Každý rok je ale na stavu velice znát, a pokud se devastace včas nezastaví, je evidentní, že zámek brzy zanikne.

²⁴ Miroslav Hus, in *Kroniky a kronikáři č. 1, Zámek v Toužimi*, Karlovarské muzeum Karlovy Vary 1994, str. 21-30

Možnosti řešení

Současný stav, který se jeví jako bezútěšný, paradoxně pomohl také odhalit některé skutečnosti, které by jinak bylo možné zjistit jen náročným destruktivním stavebně-historickým průzkumem. Díky chátrání objektu se například podařilo nalézt ony vzácné malované trámové stropy, které se objevily poté, co se propadly falešné snížené stropy. Také opadlá omítka odkryla na několika místech prvky svědčící o stavebním vývoji objektu a také ve zdivu některé druhotně použité opracované kameny (snad část románského portálu kostela). Je tedy potřeba doplnit stavebně-historický průzkum areálu o nové poznatky a na jeho základě pak přehodnotit celkový vývoj stavby.

Dále je potřeba vytvořit komplexní studii využití a obnovy celého areálu (oba zámky, hospodářský areál s pivovarem a poplužním dvorem, kočárovna, kaplička sv. Kříže a přilehlé plochy) – nejlépe formou komunitního plánování s účastí odborníků. Na jejím základě pak vytvořit vhodnou strategii postupné obnovy a revitalizace jednotlivých částí areálu, v první řadě rychlé a efektivní zajištění objektů před dalším chátráním a devastací. Revitalizace areálu zámku by také měla vytvořit podmínky pro rozvoj místní komunity – zapojení veřejnosti formou materiální, finanční nebo pracovní pomoci. Je potřeba dále hledat veřejné i soukromé zdroje pro financování obnovy (dotační zdroje v rámci ČR nebo Evropské unie, zapojení vhodných investorů).

V současné době se jeví jako velmi reálné řešení na záchranu a zároveň jeho využití konzervace jeho současného stavu tak, aby dále nemohl chátrat. Tím, že zámek prošel velmi složitým stavebním vývojem, který byl mimo jiné způsoben četnými požáry a změnami potřeb jeho majitelů (vývoj od probošství, přes hrad až k hospodářskému stavení), vznikl zajímavý studijní materiál pro poznávání stavební historie. Na hradě a zámku Bečově již probíhá podobný projekt, který byl poprvé úspěšně vyzkoušen v červnu 2009. V čele projektu, jehož cílem je zpřístupnit jedinečně dochované středověké prostory Horního hradu a veřejnosti přiblížit provádění stavebně-historického průzkumu, stojí Mgr. Tomáš Wizovský (kastelán státního hradu a zámku Bečova nad Teplou), Mgr. Petr Sokol a Bc. Ondřej Cink. Předseda o. s. Pod střechou Jiří Schierl si umí představit podobné využití i pro toužimský Horní zámek. Dolním zámek by pak podle něj mohl sloužit jako kulturní a společenské centrum města Toužim i regionu (muzeum, obřadní síň, galerie, lapidárium, infocentrum, kulturní středisko, vzdělávací zařízení, veřejná knihovna, depozitář, zařízení pro volný čas – klub a zájmová činnost, zařízení sociální péče – penzion pro seniory atp.). Jakési kulturní centrum v současnosti vzniká v blízké budově pivovaru, o. s. Pod střechou však jeho umístění nepovažuje za příliš šťastné a je podle něj potřeba přehodnotit koncepci projektu. Zámek má šanci na záchranu nejspíše jen, pokud se podaří najít pro něj využití. Je potřeba také zhodnotit možnost komerčního využití prostor, který by mohly sloužit například jako nájemní byty, kanceláře, obchody, dílny nebo provozovny služeb.

Dnes je areál opět ve správě města a tak zůstává prozatím jediným problémem otázka financí.

Závěr

Vytvořil jsem zprávu, která popisuje historii zámku i města a stavebně historický vývoj budov. Zároveň přináší informaci o současném stavu objektu a návrh na řešení současné situace konzultovaný s předsedou občanského sdružení Pod střechou, které se ve věci aktivně angažuje. Z mého pohledu mohu říci, že jsem splnil cíl, který jsem si na začátku určil. Situaci budu i nadále sledovat a s Jiřím Schierlem a občanským sdružením Pod střechou budu podle svých možností případně dále spolupracovat.

Seznam použité literatury a pramenů

- POCHE, Emanuel, et al. *Umělecké památky Čech T/Ž - svazek čtvrtý*. Praha : Academia, 1982. 640 s.
- ŽUPANIČ, Jan, et al. *Encyklopedie knížecích rodů zemí koruny české*. Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2001. 340 s.
- VLČEK, Pavel. *Encyklopedie českých zámků*. Praha : Nakladatelství Libri, 2006. 314 s.
- BĚHOUNEK, Miroslav, et al. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (IV) - Západní Čechy*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1985. 521 s.
- SCHIERL, Jiří, et al. *525 let města Toužimi*. Toužim : ARA reklamní agentura s.r.o., 1994. 44 s.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze království českého : Díl třináctý - Plzeňsko a Loketsko*. Vydání třetí, v Argu první (fotoreprint původního vydání z roku 1905). Praha : Argo, 1998. 258 s.
- *Lucká válka* [online]. datum neznámé [cit. 2010-10-23]. Hogac.sweb.cz. Dostupné z WWW: <<http://hogac.sweb.cz/Home/Luckavalka.htm>>.
- *Touzim.cz* [online]. 03.11.2010 [cit. 2010-11-07]. Současnost města Toužim. Dostupné z WWW: <<http://www.touzim.cz/informace-o-meste/soucasnost/>>.
- Zámek v Toužimi : Stavební podoba. In *In Kroniky a kronikářů č. 1, Zámek v Toužimi*. Karlovy Vary : Karlovarské muzeum, 1994. s. 21-30.
- Obecní kronika města Toužim : Kniha první. In *Obecní kronika*. Toužim : Obec Toužim, 1933-1948. s. 242.
- *II. vojenské mapování - Františkovo* [online]. 2001 - 2010 [cit. 2010-11-07]. OLDMAPS.GEOLAB.CZ. Dostupné z WWW: <http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=600&z_width=1200&z_newwin=1&map_rot=2vm&lang=cs>.
- Jiří SCHIERL: Dějepis Toužimi - Příspěvky

- Výsledky

bádání

Jiřho

Schierla

Seznam příloh

Příloha I: Ilustrativní výřez z II. vojenského mapování – Františkova (1836-1852, převzato z <http://oldmaps.geolab.cz>), a) Toužim, b) Žlutice, c) Bochová

Příloha II: Předpokládaná Hmotová rekonstrukce hradu/zámku Toužim od roku 1300 do roku 1970 (autor: Jiří Schierl)

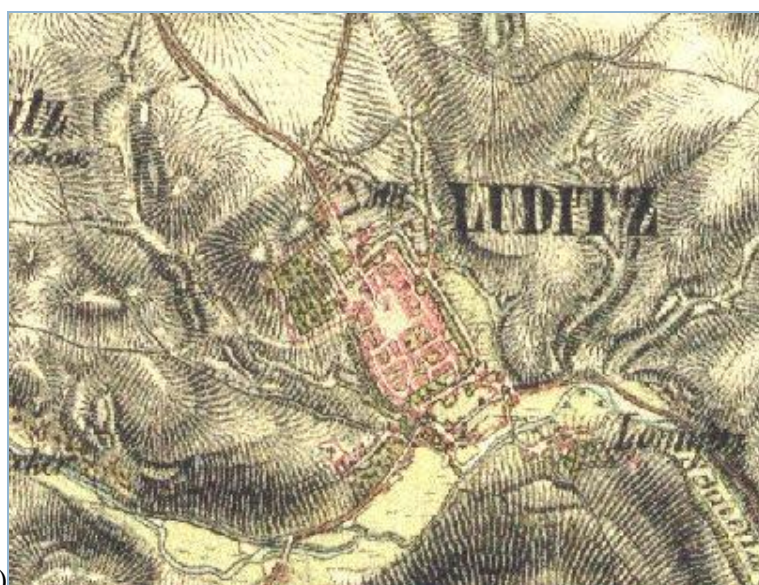
Příloha III: Fotodokumentace objektu z června 2009 (autor: Jakub Chaloupek)

Příloha IV: Prospect (podoba města v roce 1716)

Příloha I: Ilustrativní výřez z II. vojenského mapování – Františkova (1836-1852, převzato z <http://oldmaps.geolab.cz>), a) Toužim, b) Žlutice, c) Bochová



a)

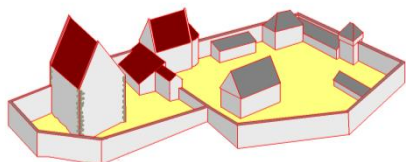


b)

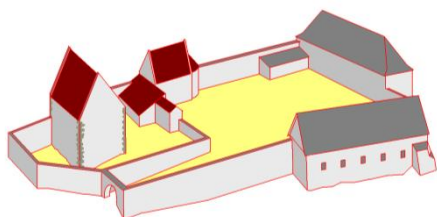


c)

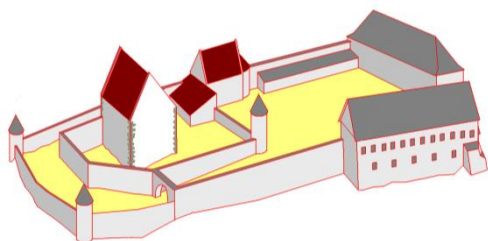
Příloha II: Předpokládaná Hmotová rekonstrukce hradu/zámku Toužim od roku 1300 do roku 1970 (autor: Jiří Schierl)



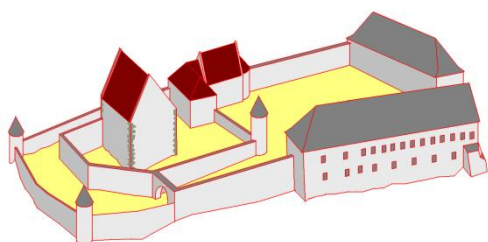
1300



1400

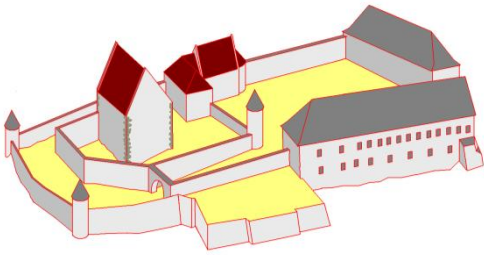


1435

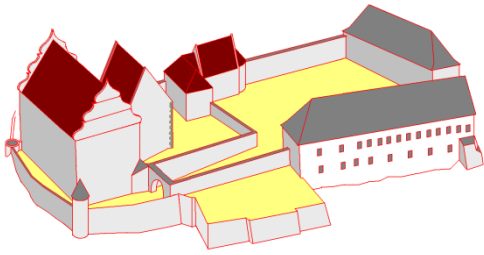


1460

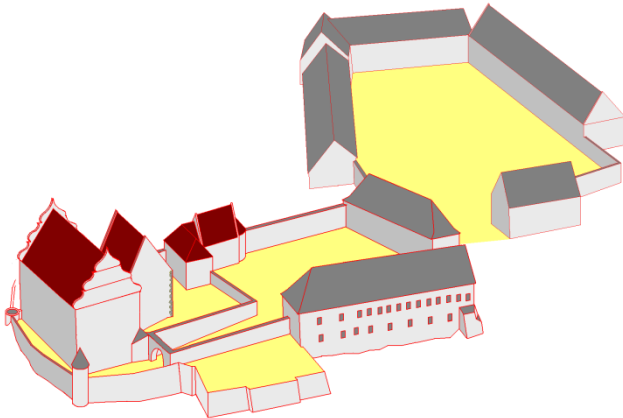
1475



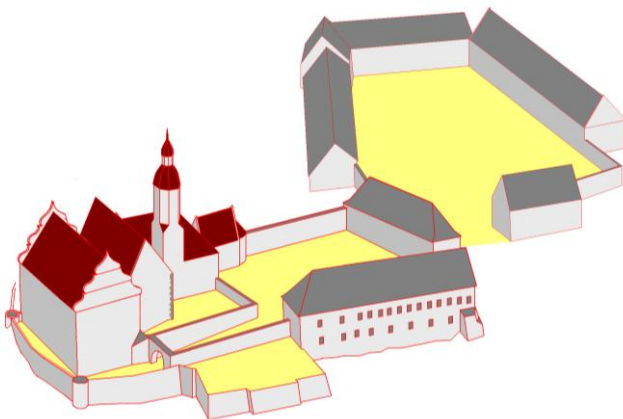
1500

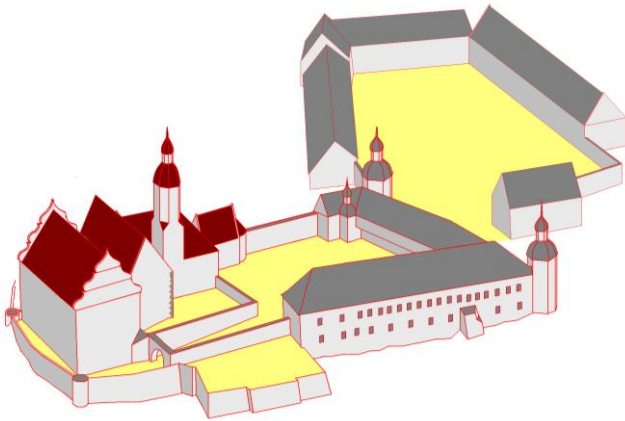


1525

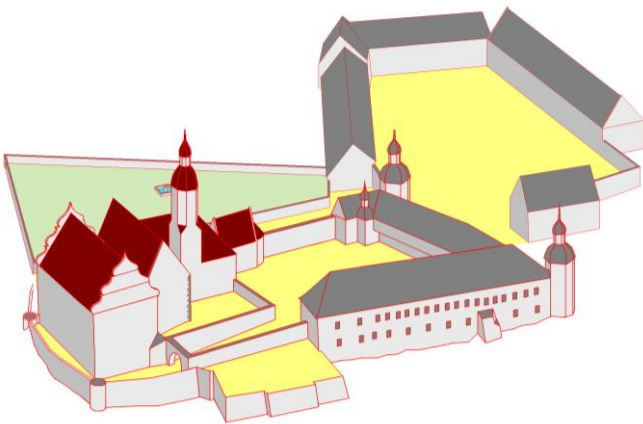


1535

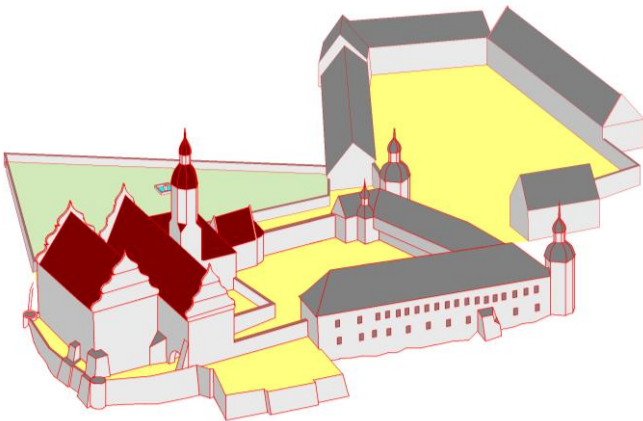




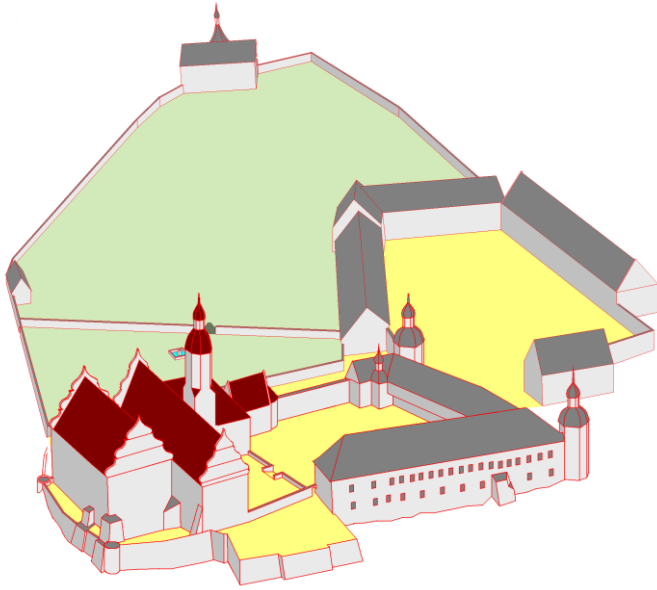
1545



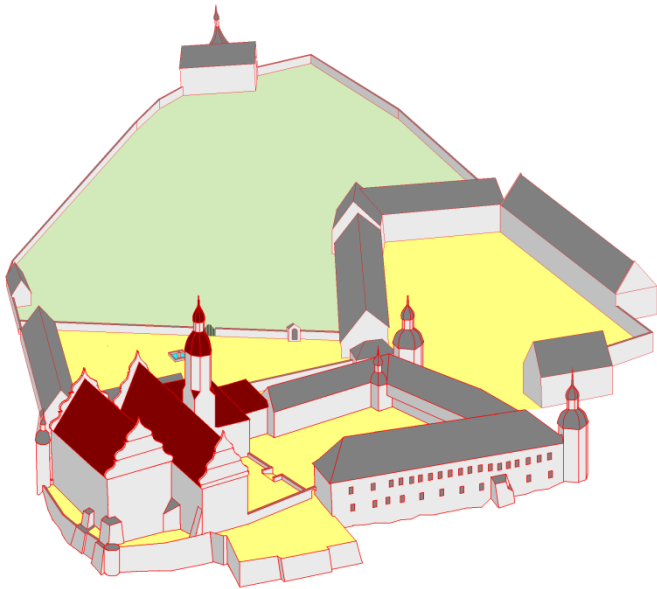
1550



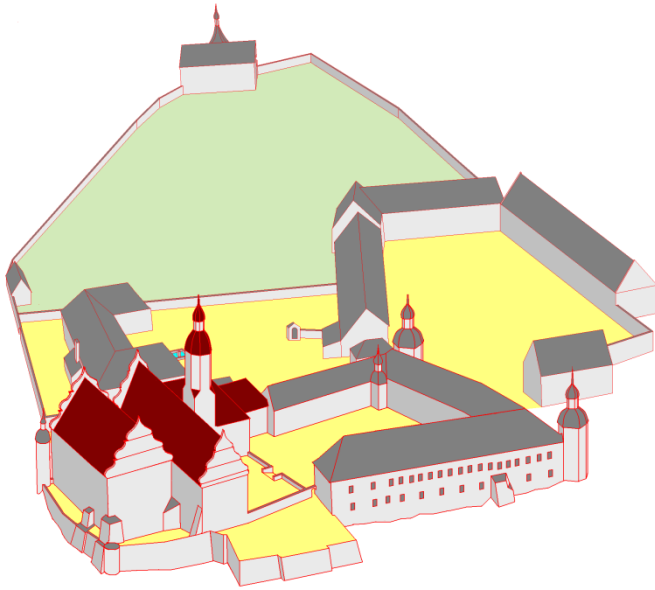
1560



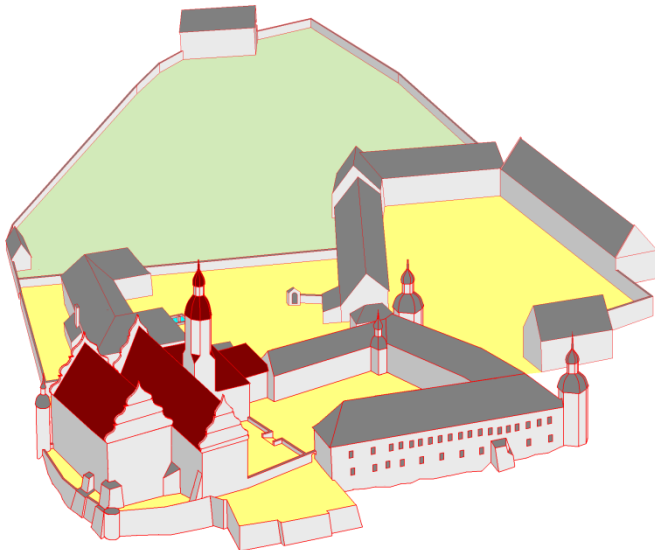
1625



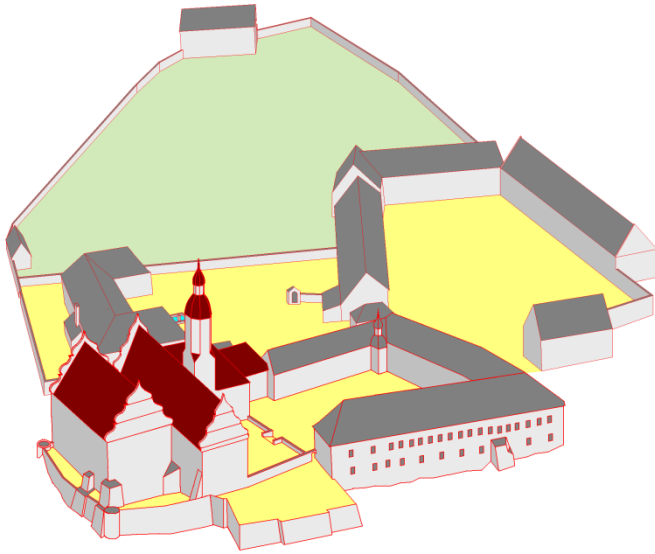
1640



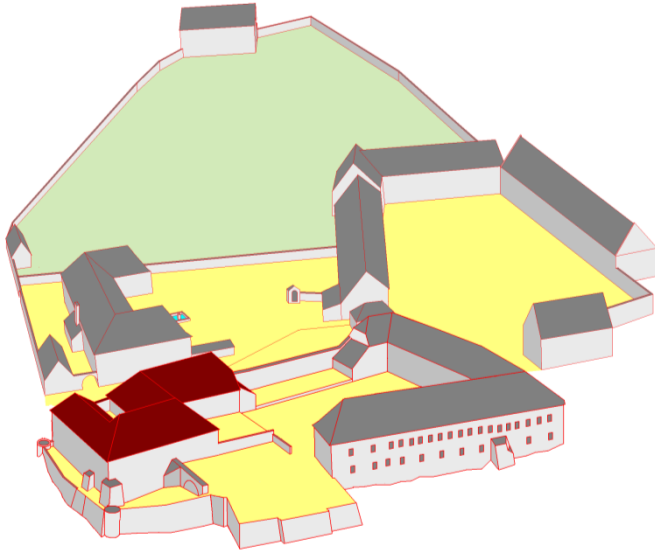
1775



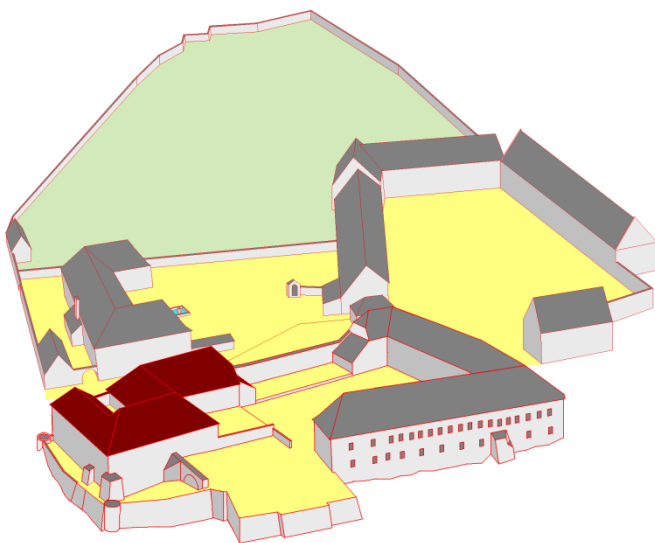
1780



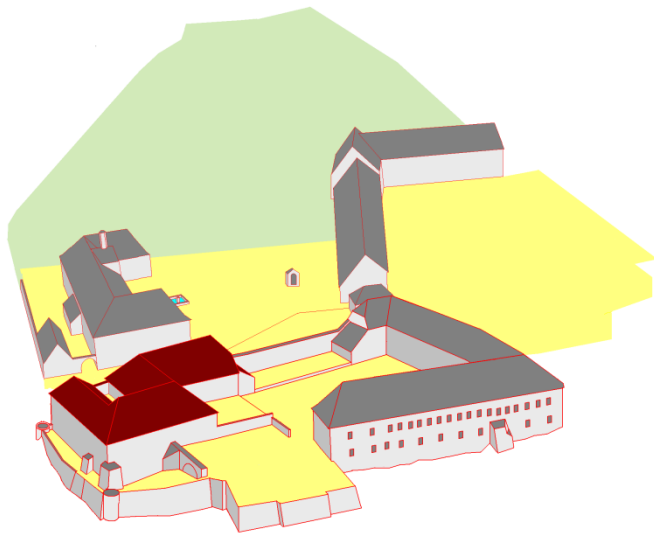
1800



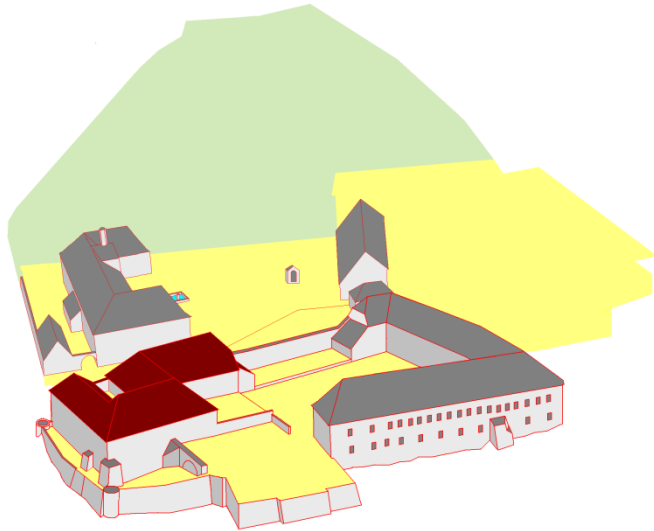
1830



1900



1965



1975

Příloha III: Fotodokumentace objektu z června 2009 (autor: Jakub Chaloupek)









Příloha IV: Prospect (podoba města v roce 1716)

